

## INTELLEKTUAL MULK QONUNCHILIGIDA ISTE'MOLCHILAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISH MASALALARI

**Baxtigul Tog'aymurodova Chorshanbiyevna**

Toshkent davlat yuridik universiteti  
OAV huquqi yo'nalishi magistranti  
togaymurodovabaxtigul@gmail.com

**Annotatsiya.** Maqolada sudlar amaliyotida intellektual mulk bilan bog'liq masalalarni ko'rib chiqishda asosan ikki toifadagi muammo mavjudligi ta'kidlangan. Birinchisi, subyektiv omillar bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchisi, obyektiv qiyinchilar ekanligi ko'rsatilgan. Subyektiv muammolar qatorida sudlarda mazkur toifadagi ishlarning barchasini ham ko'rib hal etish bo'yicha tajribaning mavjud emasligi aytilgan. Obyektiv omillar sifatida sudlar tomonidan ushbu toifadagi ishlarni ko'rib chiqishda muayyan huquqiy asosning mavjud emasligi yoxud tegishli qonun hujjatlarining lozim darajada takomillashmaganligi, shu bois, bu borada yagona sud amaliyotining shakllanmaganligi e'tirof etilgan.

**Kalit so'zlar:** intellektual qonun, sud muhofazasi, intellektual mulk, himoya, nizo.

### KIRISH

Intellektual mulk obyektlariga nisbatan mutlaq huquqlarni himoya qilish usullari O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi(bundan buyon FK deb yuritiladi)ning 1040-moddasida belgilangan. Unga ko'ra intellektual mulk obyektlariga nisbatan mutlaq huquqlarni himoya qilish FKning 11-moddasida nazarda tutilgan usullar bilan amalga oshiriladi. Mutlaq huquqlarni himoya qilish shuningdek:

- mutlaq huquqlar qaysi moddiy obyektlar yordamida buzilgan bo'lsa, o'sha moddiy obyektlarni hamda bunday buzish natijasida yaratilgan moddiy obyektlarni olib qo'yish orqali;
- yo'l qo'yilgan buzish haqidagi ma'lumotni majburiy suratda e'lon qilib, unga buzilgan huquq kimga tegishliligi to'g'risidagi ma'lumotlarni kiritish orqali;
- qonunda nazarda tutilgan boshqa usullarda amalga oshirilishi mumkin.



## ADABIYOTLAR SHARHI

Intellectual faoliyat natijalarini va xususiy alomatlarni aks ettiruvchi vositalarni yaratish hamda ulardan foydalanish to‘g‘risidagi shartnoma buzilganda majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarlik to‘g‘risidagi umumiy qoidalar qo‘llaniladi [1].

FKning 11-moddasida nazarda tutilgan fuqarolik huquqlarini himoya qilish usullarining ro‘yxatidan kelib chiqib aytadigan bo‘lsak, shaxsning intellektual mulk obyektlariga nisbatan mutlaq huquqlari quyidagi yo‘llar bilan himoya qilinadi: huquqni tan olish; huquq buzilishidan oldingi holatni tiklash va huquqni buzadigan yoki uning buzilishi xavfini tug‘diradigan harakatlarning oldini olish; bitimni haqiqiy emas deb topish va uning haqiqiy emasligi oqibatlarini qo‘llash; davlat organining yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organining hujjatini haqiqiy emas deb topish; shaxsning o‘z huquqini o‘zi himoya qilishi; burchni aslicha (natura) bajarishga majbur qilish; zararni to‘lash; neustoyka undirish; ma‘naviy ziyonni qoplash; huquqiy munosabatni bekor qilish yoki o‘zgartirish; davlat organining yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organining qonunga zid hujjatini sudning qo‘llamasligi.

Intellectual mulk obyektlariga nisbatan mutlaq huquqlarni qonunda nazarda tutilgan boshqa usullar bilan ham himoyalashga yo‘l qo‘yiladi. Bir paytning o‘zida intellektual mulk obyektlariga nisbatan mutlaq huquqlarni himoya qilishning bir necha usulini qo‘llash istisno qilinmaydi. Favqulodda holatlarda, qonunchilik talablari yuzasidan yoki buzilgan (da‘vo qilingan) huquqning xususiyatidan kelib chiqib, u faqat muayyan usul bilan himoya qilinishi lozim. Intellectual mulkka doir huquqlarni himoyalashning usullari, mazkur usullarni amalga oshirish mexanizmiga bog‘liq ravishda bo‘linishi mumkin: 1) faqat sud tomonidan, ayrim holatlarda esa boshqa vakolatli davlat organlari tomonidan qo‘llanadigan usullar. Bu esa muayyan usul vositasida himoya qilish to‘g‘risida ularga iltimosnoma bilan murojaat qilish zaruratini nazarda tutadi (huquqni tan olish, huquq buzilguniga qadar mavjud bo‘lgan holatni tiklash, huquqni buzuvchi harakatlarni to‘xtatish va h.); 2) huquqiy munosabat ishtirokchisi tomonidan mustakil ravishda qo‘llanadigan usullar (o‘z-o‘zini himoyalash, qonunda yoki shartnomada nazarda tutilgan bo‘lsa, majburiyatlarni bajarishdan bir tomonlama voz kechish yo‘li bilan huquqiy munosabatlarni bekor qilish va b.); 3) ham sud organlarining yordami bilan, ham mustaqil tartibda qo‘llanadigan usullar (zararni qoplash, neustoyka undirish va b.).

## TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Intellectual mulk obyektlariga nisbatan mutlaq huquqlarni muhofaza qilish usullari ichida sud orqali himoya qilish muhim o‘rin egallaydi va u qonun bilan kafolatlanadi. Chunonchi, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 44-moddasiga binoan har bir shaxsga o‘z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish, davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalarining g‘ayriqonuniy xatti-harakatlari ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlanadi [2].

Qonunchiligimizga asosan intellektual mulk obyektlariga doir ishlarni ko‘rib chiqish ularning toifasidan kelib chiqqan holda deyarli barcha sudlarning sudloviga taalluqli bo‘lishi mumkin. Biroq, masalaning huquqiy tabiati inobatga olinadigan bo‘lsa, intellektual mulk obyektlariga doir huquqlar sud orqali asosan fuqarolik huquqiy munosabatlari doirasida himoya qilinishi lozim degan xulosaga kelish mumkin. Shuningdek, agarda, intellektual mulk obyektlariga doir nizo “Hakamlik sudlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining 12-moddasi talablariga muvofiq tartibda tuzilgan bitim bilan bog‘liq bo‘lsa, bunday nizolarni hal etilishi hakamlik sudlariga topshirilishi ham mumkin.

Xususan, 2021, 2022 yillar va 2023 yilning birinchi choragi davomida sudlar tomonidan ko‘rilgan ishlar yuzasidan statistik tahlillarga nazar tashlasak quyidagi holatning guvohi bo‘lamiz.

Fuqarolik ishlar bo‘yicha sudlar tomonidan 2021 yilda intellektual mulk huquqi bilan bog‘liq nizolar bo‘yicha jami 8 ta ish ko‘rib tamomlangan. Shundan, 2 tasi qanoatlantirilgan, 3 tasi rad etilgan, 2 tasi bo‘yicha ish yuritish tugatilgan va 1 tasi ko‘rmasdan qoldirilgan. 2022 yilda jami 6 ta ish ko‘rib tamomlangan, shundan 2 tasi qanoatlantirilgan, 3 tasi rad etilgan va qolgan 1 tasi ko‘rmasdan qoldirilgan. 2023 yilning birinchi choragida jami 1 ta ish ko‘rib tamomlangan va u qanoatlantirilgan.

Ma‘muriy sudlar tomonidan intellektual mulk huquqi bo‘yicha (huquqbuzarliklar yuzasidan) Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 177, 177<sup>1</sup> va 177<sup>2</sup>-moddalarini qo‘llagan holda ma‘muriy ishlar ko‘rib chiqilgan. 2021 yilda ma‘muriy sudlar tomonidan MJKning 177-moddasi bo‘yicha 2 ta ish 2 nafar shaxsga nisbatan ko‘rib tamomlangan. 2022 yilda MJKning 177-moddasi bo‘yicha jami 7 ta ish 11 nafar shaxsga nisbatan ko‘rib tamomlangan. 2021 yilda MJKning



177<sup>1</sup>-moddasi bo'yicha ish ko'rilmagan. 2022 yilda MJKning 177<sup>1</sup>-moddasi bo'yicha 8 ta ish 8 nafar shaxsga nisbatan ko'rib tamomlangan bo'lsa, shundan 2 ta ish bo'yicha 2 nafar shaxsga nisbatan jarima jazosi tayinlangan, qolgan 6 nafar shaxsga nisbatan 6 ta ish tugatilgan. 2021, 2022 yillar va 2023 yilning birinchi choragi davomida ham MJKning 177<sup>2</sup>-moddasi bo'yicha ish ko'rilmagan. 2023 yilning birinchi choragi davomida MJKning 177 va 177<sup>1</sup> – moddalari bo'yicha 1 ta ish 1 nafar shaxsga nisbatan ko'rib tamomlangan.

Statistik tahlillarga qaraganda, iqtisodiy sudlar tomonidan intellektual mulk huquqi bo'yicha tovar belgilari (xizmat ko'rsatish belgisi)ga bo'lgan huquqdan kelib chiqqan nizolar ko'proq ko'rilgan. Hammaga ma'lum tovar belgilari nizolarining sudlar tomonidan ko'rib chiqish va muhofaza qilish masalalarini o'rgangan holda amaldagi qonunchilikdagi mavjud qoidalarni hammaga ma'lum tovar belgilarining huquqiy maqomidan kelib chiqib, xalqaro qonunchilik talablari darajasida takomillashtirish lozimligini ta'kidlamoqchimiz. Jumladan, hammaga ma'lum tovar belgilari huquqiy muhofaza qilinishini ta'minlashda kontrafakt mahsulot ishlab chiqaruvchilarning ta'sir doirasiga tushib qolishidan asrash maqsadida quyidagilarga alohida e'tibor qaratish lozim:

- tovar bozorida kontrafakt mahsulotlarga nisbatan talab va taklif darajasini marketing tadqiqoti sifatida doimiy monitoring ishlarini amalga oshirish;
- tegishli hududda joylashgan bozor ma'muriyati tomonidan huquqni muhofaza qiluvchi organlarga kontrafakt mahsulotlarni chakana va ulgurji savdo qiluvchi sotib oluvchi, sotuvchi va ishlab chiqaruvchilar to'g'risida doimiy axborot ma'lumotlarini jamlash va tegishli organga taqdim etib borish;
- iste'molchilar ommasini ma'lum tovar belgisi ostida ishlab chiqarilgan kontrafakt tovar mahsulotlar to'g'risida ommaviy axborot vositalari orqali doimiy ravishda ma'lumot berib borish. Kontrafakt mahsulotlar to'g'risida televideniya maxsus dastur faoliyatini yo'lga qo'yish;
- hammaga ma'lum tovar belgilarini huquqiy muhofaza qilish bilan bog'liq qonun hujjatlarida belgilangan javobgarlik choralari alohida hammaga ma'lum tovar belgisidan foydalanish qoidalarini buzganlik nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqish. Shuningdek, ma'muriy va jinoiy javobgarlik to'g'risidagi qonun hujjatlarini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Aytish joizki, kelajakda mamlakatimizda intellektual mulk obyektlari bilan



bog‘liq bo‘lgan nizolarni hal etish masalasi sudlar faoliyatidagi dolzarb masalalardan biriga aylanishi tayin. Chunki, intellektual mulk huquqlarining buzilishi mavzusi butun dunyoda bo‘lgani kabi bizning mamlakatimizda ham jiddiy ijtimoiy muammoga aylanib bormoqda. Buning bir nechta o‘ziga xos sabablari bor, albatta.

Binobarin, birinchidan, bu faqat o‘zining moddiy manfaatlari haqidagina bosh qotiruvchi shaxslar tomonidan muayyan yangilik yaratish uchun hech qanday sarf- xarajat qilmasdan foyda yoki hatto qo‘shimcha foyda olishning oson yo‘lidir. Ikkinchidan, zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari ma‘lumotlarni uning muallifi ruxsatisiz o‘zlashtirish, o‘ziga mos ravishda o‘zgartirish, ko‘paytirish va tarqatish jarayonini o‘ta oson hamda arzon ishga aylantirib qo‘ydi. Uchinchidan, mamlakatimizda intellektual mulk obyektlari va ularga oid huquqlarni ta‘minlashga qaratilgan milliy qonunchilik bazasi hali hamon lozim darajada takomillashuvga muhtoj. Bu esa ba‘zi bir shaxslarga o‘zgalar tomonidan yaratilgan intellektual mulk obyektlaridan o‘z manfaati uchun foydalanib qolish imkoniyatlarini beradi, ya‘ni ular o‘z harakatlarining axloq-odobga oid va qonuniy jihatlari haqida o‘ylab ham o‘tirishmaydi. Chunki, texnik rivojlanish jadal sur‘atlarda davom etmoqda va u bilan birga turli-tuman yangi huquqbuzarliklar ham sodir etilmoqda. Qonunchilik nuqtai nazaridan esa bu hodisalarning barchasini qamrab olish qiyin, albatta. Shuning uchun ushbu masala bo‘yicha xorijiy mamlakatlarning boy tajribasini o‘rganish muhim sanaladi.

Hozirgi kunga kelib dunyoning ko‘plab rivojlangan mamlakatlarida intellektual mulk obyektlariga doir huquqlarni sud orqali himoya qilish instituti tobora kengroq qo‘llanilmoqda. Shuningdek, ushbu masalaga doir xalqaro shartnomalar yuzasidan vujudga kelgan nizolarning sudga taalluqligi, sud qarorlarining bajarilishi bo‘yicha xalqaro bitimlar va konvensiyalar ham mavjud.

Tahlillar ko‘rsatadiki, jahon mamlakatlari tajribasida intellektual mulk obyektlari bilan bog‘liq ishlarning sudlovga taalluqliligi masalasi asosan ikki tarzda hal etilgan. Jumladan, Belgiya, Braziliya, Vengriya, Gonkong, Daniya, Isroil, Eron, Ispaniya, Italiya, Kanada, Gollandiya, Norvegiya, Pokiston, Panama, Ruminiya, Sloveniya, Slovakiya, Janubiy Amerika mamlakatlari, Finlandiya, Fransiya, Shvesiya kabi davlatlarning umumyurisdiksiya sudlari tizimida intellektual mulkka doir ishlarni ko‘rib chiquvchi maxsus, ya‘ni ixtisoslashgan sud tarkiblari (dvizionlar) tashkil etilgan[5].



## XULOSA VA MUNOZARA

Intellectual mulk huquqi bilan bog‘liq turli huquqbuzarliklarning, xususan, bu boradagi firibgarlik, nosog‘lom raqobat, soxta mualliflikning oldini olish, umuman aytganda, intellektual mulk huquqi bilan bog‘liq jarayon subyektlarining mas‘uliyatini oshirish maqsadida bizning qonunchilikka ham shunday normani joriy etish maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

## ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi // O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1996 y., 11-12-son, 1-modda; .. 2016 y., 17-son, 173-modda; 2017 y., 16-son, 265-modda.
2. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: “O‘zbekiston” 2023.
3. [Elektron manba]: <http://www.ima.uz/uz/services/sud-amaliyoti>.
4. [Elektron manba]: <https://gis.uz/uz/news/373> // “O‘zbekkino” milliy agentligi mahsulotlarini noqonuniy tarqatgan, mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni buzgan veb-sayt egasiga chora ko‘rildi.
5. Artamonova E.M. T.f.n., Milliy tadqiqot universiteti Oliy iqtisodiyot maktabi yuridik fakulteti Sud hokimiyati va odil sudlovni tashkil etish kafedrasi dotsenti // Hakamluk sudlari tizimida intellektual huquqlar bo‘yicha ixtisoslashtirilgan sud // <https://www.hse.ru/pubs/share/direct/document/69372829>
6. Babakulov Z.Q. Tovar belgilarining fuqarolik-huquqiy maqomi: nazariy va amaliy masalalar // Monografiya. Mas‘ul muharrir: O.Oqyulov. – T.: 2019. – B.188

Research Science and  
Innovation House

